

Pierādījumi saiknei starp iekļaujošu izglītību un sociālo iekļaušanu

Galīgais kopsavilkuma ziņojums

EUROPEAN AGENCY
for Special Needs and Inclusive Education

PIERĀDĪJUMI SAIKNEI STARP IEKĻAUJOŠU IZGLĪTĪBU UN SOCIĀLO IEKĻAUŠANU

Galīgais kopsavilkuma ziņojums

Eiropas Speciālās un iekļaujošās izglītības aģentūra (Aģentūra) ir neatkarīga pašpārvaldes organizācija. Aģentūru līdzfinansē tās dalībvalstu izglītības ministrijas un Eiropas Komisija, izmantojot darbības dotāciju Eiropas Savienības (ES) Erasmus+ izglītības programmas ietvaros (2014.-2020. gads).

Līdzfinansē Eiropas
Savienības programma
"Erasmus+"

Eiropas Komisijas atbalsts šīs publikācijas tapšanai nav uzskatāms par tāda satura apstiprinājumu, kas atspoguļo vienīgi autora uzskatus, un Komisijai nevar uzlikt atbildību par tajā ietvertās informācijas jebkuru iespējamo izlietojumu.

Šajā dokumentā atspoguļotie kādas konkrētas personas viedokļi var nesakrist ar Aģentūras, tās dalībvalstu vai Komisijas oficiālajiem viedokļiem.

Redaktors: Simoni Symeonidou

Dokumentu ir atļauts citēt, skaidri norādot informācijas avotu. Atsauce uz šo ziņojumu ir noformējama šādi: Eiropas Speciālās un iekļaujošās izglītības aģentūra, 2018. g. *Pierādījumi saiknei starp iekļaujošu izglītību un sociālo iekļaušanu: Galīgais kopsavilkuma ziņojums.* (red. S. Symeonidou). Odense, Dānija

Lai nodrošinātu plašāku pieejamību, šis ziņojums ir pieejams elektroniskā formātā 25 valodās Aģentūras tīmekļa vietnē: www.european-agency.org

Šis ir oriģinālā angļu valodas teksta tulkojums. Ja radušās šaubas par tulkojumā esošās informācijas precizitāti, lūdzu, skatiet oriģināltekstu angļu valodā.

ISBN: 978-87-7110-761-6 (elektroniskā versija)

© European Agency for Special Needs and Inclusive Education 2018

Sekretariāts
Østre Stationsvej 33
DK-5000 Odense C Denmark
Tālr.: +45 64 41 00 20
secretariat@european-agency.org

Birojs Briselē
Rue Montoyer, 21
BE-1000 Brussels Belgium
Tālr.: +32 2 213 62 80
brussels.office@european-agency.org

SATURS

IEVADS	5
KONSTATĒJUMI	6
Izglītība	7
Nodarbinātība	8
Dzīvošana kopienā	9
GALVENIE PAZIŅOJUMI UN APSVĒRUMI SAISTĪBĀ AR POLITIKAS VEIDOŠANU	10

IEVADS

Akadēmiskajā literatūrā saikne starp iekļaujošu izglītību un sociālo iekļaušanu bieži tiek uzsvērtā kā svarīgs aspekts pētījumos par iekļaujošu izglītību vai sociālo iekļaušanu. Pastāv arī pētījumi par saikni starp iekļaujošu izglītību un sociālo iekļaušanu, lai gan to skaits ir ierobežots. Šos pētījumus bieži veic citu akadēmisko disciplīnu, kas nav iekļaujošā izglītība, piemēram, socioloģijas un psiholoģijas, ietvaros. Tas var novērst iekļaujošā izglītībā ieinteresēto personu informētību un pētījumu rezultātu izmantošanu cilvēku ar funkcionāliem traucējumiem labā.

Nemot vērā iepriekš minēto, tika veikts literatūras apskats, lai pētītu saikni starp iekļaujošu izglītību un personu ar funkcionāliem traucējumiem sociālo iekļaušanu. Apskata pamatā ir divi tālāk norādītie izpētes jautājumi.

- Kāda ir saikne starp iekļaujošu izglītību un sociālo iekļaušanu?
- Ko esošie pētījumi atklāj par iekļaujošas izglītības kā sociālās iekļaušanas veicināšanas instrumenta potenciālu?

Apskats pievēršas gan īstermiņa (t.i., periods, kad bērni apmeklē skolu), gan ilgtermiņa (t.i., kad cilvēki ar funkcionāliem traucējumiem pabeidz obligāto izglītību) sociālajai iekļaušanai. Apskata uzmanības centrā ir trīs jomas – izglītība, nodarbinātība un dzīvošana kopienā, un tā mērķis ir pētījumu datu kopumā rast pierādījumus, lai skaidrotu, kā iekļaujošā izglītība ir saistīta ar sociālo iekļaušanu. Pētījuma literatūra aplūko iekļaujošas izglītības ietekmi uz sociālo iekļaušanu, pētot izglītības, nodarbinātības un dzīvošanas kopienā aspektus. Šīs tēmas apskatītas arī ziņojumos, ko publicējušas starptautiskas organizācijas, piemēram, Apvienoto Nāciju Organizācija, Eiropas Savienība un Eiropas Speciālās un iekļaujošās izglītības aģentūra, kā arī citas organizācijas/tīkli.

Apskata pienesums literatūras par iekļaujošu izglītību kopumam ir strukturēta pieeja ievērojama skaita pētījumu par šo tēmu izpētes veikšanai. Tās galvenie secinājumi izriet no pētījumu pierādījumu sintēzes. Tas atklāj personu ar funkcionāliem traucējumiem īstermiņa un ilgtermiņa sociālās iekļaušanas visās trīs jomās (izglītība, nodarbinātība un dzīvošana kopienā) dažādus aspektus.

Paredzams, ka apskats būs noderīgs dažādām izglītības jomā ieinteresētajām pusēm dažādos līmeņos. Jo īpaši – literatūras apskats, kas sniedz pierādījumus iekļaujošas

izglītības ietekmei uz sociālo iekļaušanu, var būt noderīgs politikas veidotājiem, kuri vēlas izstrādāt uz pierādījumiem balstītu politiku saistībā ar iekļaujošu izglītību. Citā līmenī – ir paredzams, ka apskats sniegs pienesumu iekļaujošas izglītības teorijai. Tas tiks veikts, sniedzot pierādījumus, ka saiknei starp iekļaujošu izglītību un sociālo iekļaušanu ir būtiska nozīme iekļaujošas izglītības nodrošināšanas, pārejas struktūru un sociālās politikas kvalitātes nodrošināšanā (piemēram, politika, kas atbalsta cilvēku ar funkcionāliem traucējumiem nodarbinātību, patstāvīgas dzīvošanas politika, politika attiecībā uz pieejamību apbūvētā vidē). Apskats arī sniedz pierādījumus turpmāku izpētes jomu ieteikumiem (jo īpaši Eiropas valstīs).

Šajā galīgajā kopsavilkuma ziņojumā ir aprakstītas literatūras apskata galvenās atziņas un izklāstīti galvenie ziņojumi un apsvērumi attiecībā uz politikas izstrādi. Pilns literatūras apskats ir pieejams drukātā un elektroniskā formātā Aģentūras tīmekļa vietnē.¹

KONSTATĒJUMI

Apskata konstatējumi liecina, ka izglītības, nodarbinātības un dzīvošanas kopienā jomās pastāv saikne starp iekļaujošu izglītību un sociālo iekļaušanu. Tomēr pastāv arī citi faktori, kas šķietami veicina vai kavē sociālo iekļaušanu. Tie ietver iekļaušanas prakses kvalitāti, sociālo politiku, sociālās struktūras un attieksmi, individuālo dzīvesveidu un citus faktorus. Apskatā sniegtie izpētes pierādījumi liecina, ka, apmeklējot nošķirtas mācību vides, tiek samazinātas sociālās iekļaušanas iespējas gan īstermiņā (kamēr bērni ar funkcionāliem traucējumiem apmeklē skolu), gan ilgtermiņā (pēc vidējās izglītības iegūšanas). Īpašu mācību iestāžu apmeklējums ir saistīts ar zemu akadēmisko un profesionālo kvalifikāciju, nodarbinātību aizsargātās darbnīcās, finansiālu atkarību, mazāku iespēju dzīvot neatkarīgi un vājiem sociālajiem tīkliem pēc mācību beigšanas. Šajā kontekstā politikas veidotāji varētu apsvērt, kā pārstrukturēt daudzās valstīs pieejamo speciālistu piedāvājumu, lai atbalstītu mācīšanos iekļaujošas izglītības vidē.

Literatūras apskata galvenie konstatējumi ir apkopoti tālāk. Tie ir iedalīti trīs apakšnozarēs: izglītība, nodarbinātība un dzīvošana kopienā.

¹ Eiropas Speciālās un iekļaujošās izglītības aģentūra, 2018. g. *Evidence of the Link Between Inclusive Education and Social Inclusion: A Review of the Literature [Pierādījumi saiknei starp iekļaujošu izglītību un sociālo iekļaušanu: literatūras apskats]*. (red. S. Symeonidou). Odense, Dānija. www.european-agency.org/resources/publications/evidence-literature-review

Izglītība

Apskata konstatējumi par saikni starp iekļaujošu izglītību un sociālo iekļaušanu obligātajā izglītībā un augstākajā izglītībā liecina par tālāk aprakstīto.

- **Iekļaujoša izglītība palielina vienaudžu saskarsmes un ciešas draudzības attiecību izveidošanas iespējas starp izglītojamiem ar un bez funkcionāliem traucējumiem.** Lai gan sociālo attiecību ietekmi mērīt ir sarežģīti, sociālā mijiedarbība, kas notiek iekļaujošā vidē, ir priekšnoteikums draudzības, sociālo un komunikācijas prasmju attīstības, atbalsta tīklu, piederības izjūtas un pozitīvas uzvedības izveides rezultātiem.
- **Lai sociālā mijiedarbība un draudzība notiktu iekļaujošā vidē, pienācīga uzmanība jāpievērš vairākiem elementiem, kas veicina izglītojamā līdzdalību (t.i., piekļuve, sadarbība, atzīšana un pieņemšana).** Lai panāktu izglītojamo ar funkcionāliem traucējumiem sociālās iekļaušanas nodrošināšanu iekļaujošā vidē, ir nepieciešama visu ieinteresēto pušu (t.i., darbinieku, izglītojamo un vecāku) līdzdalības palielināšana visās jomās un visos līmeņos (t.i., skolu politika un prakse, skolu kultūra). Izglītojamo ar funkcionāliem traucējumiem sociālā iekļaušana netiek panākta, ja viņu līdzdalība tiek kavēta negatīvas attieksmes pret funkcionāliem traucējumiem un skolas izslēdzošās struktūras dēļ (piemēram, ierobežota pieejamība, elastīguma trūkums, atbrīvojums no mācību priekšmetiem, kuri tiek uzskatīti par "grūtiem").
- **Izglītojamie ar funkcionāliem traucējumiem, kas izglītību guvuši iekļaujošā vidē, var uzrādīt labākus akadēmiskos un sociālos rezultātus nekā izglītojamie, kuri izglītību guvuši nošķirtā mācību vidē.** Izglītojamo akadēmiskie un sociālie sasniegumi tiek veicināti, ja pastāv patiesi iekļaujoša politika un prakse, kā arī iekļaujoša skolas kultūra un skolotāji ievēro iekļaujošas pedagoģijas principus.
- **Apmācību un atbalsta saņemšana iekļaujošās izglītības vidē palielina iespēju uzsākt mācības augstskolā.** Saikne starp iekļaujošu izglītību un studiju uzsākšanu augstākās izglītības iestādē ir atkarīga no efektīvas pārejas plānošanas, kas sākas no vidusskolas un ietver kopienas. Ir vairāki faktori, kas kavē studiju uzsākšanu augstskolā, piemēram, naudas trūkums, nepietiekama palīdzība ar pieteikumiem augstskolās, nepietiekama nepieciešamā pielāgojuma identifikācija, nepietiekama pieeja atbilstošiem mācību kursiem un zemas kvalitātes pārejas plāni.

Nodarbinātība

Apskata konstatējumi par saikni starp iekļaujošu izglītību un nodarbinātību norāda tālāk aprakstīto.

- **Iekļaujošas izglītības vides apmeklēšana ir viens no faktoriem, kas palielina iespēju, ka cilvēki ar funkcionāliem traucējumiem tiek nodarbināti.** Papildus izglītībai personu ar funkcionāliem traucējumiem nodarbinātības iespējas ietekmē vairāki sociālie faktori, piemēram, politika, vietējais tirgus, nodarbinātības tīkli, darba devēju attieksme un pieejamas nodarbinātības struktūras.
- **Izglītības programmas būtība var vai nu ierobežot vai paplašināt jauniešu ar funkcionāliem traucējumiem nodarbinātības iespējas.** Pieejas nodrošināšana izglītības programmai sniedz akadēmisko un profesionālo kvalifikāciju, kas palielina nodarbinātības iespējas. "Speciālās" izglītības programmas formas, kas pielāgotas vai izstrādātas vienīgi pusaudžiem ar funkcionāliem traucējumiem, var ierobežot nodarbinātības iespējas.
- **Kvalitatīvas pārejas programmas vidusskolā var palielināt iespēju, ka cilvēki ar funkcionāliem traucējumiem tiek nodarbināti.** Tiek uzskatīts, ka vidusskolu pārejas programmas kopienas ietvaros ir efektīvākas darba nodrošināšanā nekā pārejas programmas skolas ietvaros. Pārejas programmas, kas ir īsas un ko īsteno speciālās izglītības skolotāji, nepiedaloties vispārējās izglītības skolotājiem, ierobežo nodarbinātības iespējas atvērtajā darba tirgū.
- **Izglītība iekļaujošas izglītības vidē var ietekmēt cilvēku ar funkcionāliem traucējumiem nodarbinātības veidu (t.i., aizsargāta nodarbinātība, atbalstīta nodarbinātība, atvērtā darba tirgus nodarbinātība un pašnodarbinātība).** Izglītības gūšana nošķirtā vidē ir saistīta ar nodarbinātības nodrošināšanu aizsargātās darbnīcās (kas drīzāk veicina personu ar funkcionāliem traucējumiem izolāciju, nevis sociālo iekļaušanu). Izglītojoties iekļaujošā vidē, tiek iegūtas akadēmiskās un profesionālās kvalifikācijas un prasmes, kas palielina iespēju izvēlēties citus nodarbinātības veidus, piemēram, atbalstītu nodarbinātību, atvērtā darba tirgus nodarbinātību un pašnodarbinātību.

Dzīvošana kopienā

Apskata ietvaros dzīvošana kopienā attiecas uz patstāvīgu dzīvošanu, finansiālu neatkarību, draugu un sociālo tīklu esamību un dalību brīvā laika pavadīšanas aktivitātēs. Apskata konstatējumi par saikni starp iekļaujošu izglītību un dzīvošanu kopienā norāda tālāk aprakstīto.

- **Izglītības un sociālās labklājības politika ir divi savstarpēji saistīti faktori patstāvīgas dzīvošanas sasniegšanai.** Iekļaujoša izglītība ir viens no faktoriem, kas palielina patstāvīgas dzīvošanas iespējas. Vāja izglītība vispārīzglītojošā skolā līdz ar vāju sociālās labklājības politiku samazina patstāvīgas dzīvošanas iespējamību.
- **Jauniešiem ar funkcionāliem traucējumiem, kas apmeklē iekļaujošas izglītības vidi, pastāv lielāka iespējamība neilgi pēc vidusskolas beigšanas būt finansiāli neatkarīgiem.** Iekļaujošas izglītības ietekme uz finansiālo neatkarību samazinās, palielinoties laikam pēc mācību beigšanas, daudz dažādu faktoru dēļ, kas ietekmē cilvēka dzīves gaitu. Tas var radīt atkarību no sociālās apdrošināšanas ienākumiem.
- **Jauniešiem ar funkcionāliem traucējumiem, kas apmeklē nošķirtas mācību vides, pastāv mazāka iespējamība saglabāt draudzības un sociālos tīklus pieaugušo dzīvē.** Gadu gaitā cilvēku ar funkcionāliem traucējumiem sociālie tīkli mainās individuālu izvēļu un dažādu dzīves gājumu trajektoriju dēļ, un speciālo skolu negatīvā ietekme kļūst mazāk izteikta.
- **Izglītība iekļaujošā vidē ir viens no faktoriem, kas palielina iespēju piedalīties brīvā laika pavadīšanas aktivitātēs. Izglītības ieguve nošķirtā vidē ir barjera līdzdalībai.** Tomēr personu ar funkcionāliem traucējumiem līdzdalība brīvā laika pavadīšanas aktivitātēs ir jāinterpretē piesardzīgi, jo dažreiz brīvā laika pavadīšana tiek pielīdzināta fiziskai klātbūtnei vai terapijai, un tas nerada cilvēku apmierinātību.

GALVENIE PAZIŅOJUMI UN APSVĒRUMI SAISTĪBĀ AR PÓLITIKAS VEIDOŠANU

Ņemot vērā apskata galvenos konstatējumus, politikas veidotāji varētu apsvērt tādas uz pierādījumiem balstītas politikas izstrādi, kuras mērķis ir uzlabot personu ar funkcionāliem traucējumiem sociālo iekļaušanu viņu dzīves laikā. Šajā sadaļā ir izklāstīti galvenie no apskata izrietošie ziņojumi un apsvērumi saistībā ar politiku.

- Papildus Eiropas un starptautiskajai aizstāvībai par virzību uz iekļaujošas izglītības sistēmu, apskatā politikas veidotājiem tiek sniegti izpētes rezultāti par iekļaujošas izglītības pozitīvo ietekmi uz sociālo iekļaušanu. Turklāt apskatā ir uzsvērts, ka politika, kurā iekļaujoša izglītība tiek uzskatīta vienkārši par personas ievietošanu vispārizglītojošā skolā, kavē izglītojamo ar funkcionāliem traucējumiem līdzdalību un tādējādi neveicina sociālo iekļaušanu. Lai iekļaujošai izglītībai būtu ietekme uz sociālo iekļaušanu, ar politikas un prakses starpniecību ir jānodrošina tas, lai izglītojamie ar funkcionāliem traucējumiem varētu iesaistīties uz vienlīdzīgiem noteikumiem kā izglītojamie bez funkcionāliem traucējumiem (piemēram, mācīšanās, spēles, pieeja visām skolas zonām un aktivitātēm u.c.). Turklāt politikā, no tās izrietošajos noteikumos un kvalitātes nodrošināšanas standartos ir skaidri jānosaka, ka iekļaujošās izglītības sistēmās nozīmīgi ir gan akadēmiskie, gan sociālie sasniegumi.

- Politikas veidotājiem būtu jāapsver, kā politika vislabāk varētu regulēt pāreju no vienas sistēmas uz citu un no viena dzīves posma uz nākamo, lai saglabātu vai palielinātu sociālās iekļaušana iespējas. Piemēram, apskatā teikts, ka iekļaujoša izglītība palielina iespēju uzsākt studijas augstākās izglītības iestādē. Tomēr tajā pašā laikā citi aspekti, piemēram, vadības un pārejas plānu trūkums, var būt šķēršļi. Tāpat apskatā ir pausts, ka iekļaujoša izglītība palielina iespēju nodrošināt sev algotu darbu atvērtajā darba tirgū. Tomēr citi faktori, piemēram, politika un nepieejami nodarbinātības apstākļi, ir šķēršļi. Šajos un citos gadījumos politikas veidotājiem ir jāapsver, kā nodrošināt, lai ieguldījumus iekļaujošajā izglītībā novērtētu citi politiku ietekmējoši cilvēki ar funkcionāliem traucējumiem, tiem paliekot vecākiem.

- Cits apsvērums saistībā ar politiku ir tas, kā pagarināt iekļaujošās izglītības pozitīvo ietekmi. Apskats liecina, ka, lai gan iekļaujoša izglītība pēc vidusskolas beigšanas pozitīvi ietekmē nodarbinātību un finansiālo neatkarību, ietekme mazinās, palielinoties laikam kopš mācību beigšanas. Tiek apgalvots, ka tas ir dažādu personīgo faktoru, piemēram, cilvēka dzīves trajektorijas, iespējamo nelaiemes gadījumu un slimību, ģimenes apstākļu utt. rezultāts. Tomēr politikas izveidē varētu apsvērt, kā turpināt veicināt personu ar funkcionāliem traucējumiem sociālo iekļaušanu ar nodarbinātības palīdzību, tiem kļūstot vecākiem un kļūstot par riska grupu.

- Politikas veidotāji varētu apsvērt, kā pārveidot daudzās valstīs pieejamo speciālistu nodrošinājumu, lai atbalstītu mācīšanos iekļaujošās izglītības vidē. Apskatā sniegtie izpētes pierādījumi liecina, ka, apmeklējot nošķirtas mācību vides, tiek samazinātas sociālās iekļaušanas iespējas gan īstermiņā (kamēr bērni ar funkcionāliem traucējumiem apmeklē skolu), gan ilgtermiņā (pēc vidējās izglītības iegūšanas). Īpašu mācību iestāžu apmeklējums ir saistīts ar zemu akadēmisko un profesionālo kvalifikāciju, nodarbinātību aizsargātās darbnīcās, finansiālu atkarību, mazāku iespēju dzīvot neatkarīgi un vājiem sociālajiem tīkliem pēc mācību beigšanas.

Tālākas izpētes ietvaros varētu turpināt pētīt izglītojamo skolas dzīves pieredzi dažādos kontekstos, skolas politiku un praksi, struktūras/programmas, kas nodrošina pāreju no izglītības uz nodarbinātību un dzīvošanu kopienā. Šāda izpēte ļautu noskaidrot mainīgos lielumus, kas padara iespējamu sociālo iekļaušanu. Saiknes starp iekļaujošu izglītību un sociālo iekļaušanu visās trīs jomās (izglītība, nodarbinātība un dzīvošana kopienā) izpēti svarīga ir arī izpēte ilgā laika posmā. Šādi pētījumi varētu vēl vairāk atklāt, kā iekļaujošās izglītības politika un citas politikas (piemēram, sociālā politika, nodarbinātības politika) veicina vai kavē sociālo iekļaušanu dažādos kontekstos.

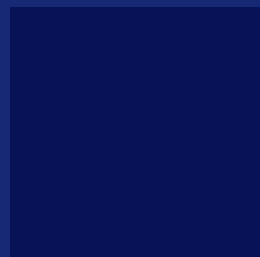

Sekretariāts:

Østre Stationsvej 33
DK-5000
Odense C
Denmark
Tālrs.: +45 64 41 00 20
secretariat@european-agency.org

Birojs Briselē:

Rue Montoyer 21
BE-1000
Brussels
Belgium
Tālrs.: +32 2 213 62 80
brussels.office@european-agency.org

www.european-agency.org